

Reactie begeleidingscommissie op het rapport 'De invloed van alFitrah op deelnemers en de omgeving: het buitenperspectief', van het Verwey-Jonker Instituut

Beatrice de Graaf, Najib Tuzani en Micha de Winter

De verzuiling voorbij?

Tegen de achtergrond van de groeiende aandacht voor orthodox, religieus en/of salafistisch onderwijs en buitenschoolse activiteiten in Nederland, is dit rapport een welkome aanvulling op de nog zeer rudimentaire kennis hieromtrent. Komend vanuit de verzuiling is er in Nederland, zowel bij pedagogen, bij bestuurders en breder in het onderwijsveld genoeg informatie en kennis beschikbaar over de effecten van bijzonder onderwijs op kinderen. Ook zijn er inmiddels allerlei manieren beproefd om met zeer sterk identitair opgezet orthodox onderwijs te overleggen, ervoor te zorgen dat de banden met de omgeving goed zijn, en de scholieren en hun ouders bij de ontwikkeling van de bredere samenleving in Nederland worden betrokken. Dat is ook niet zonder slag of stoot gegaan. Maar bijzonder onderwijs, op religieuze, ideologische, of pedagogische leest geschoeid, is inmiddels stevig ingebonden en ingebed in kaders waarin enerzijds vrijheid van godsdienst en van onderwijs worden ondersteund, maar waarbij anderzijds zowel in 'bonding' (van kinderen rond de eigen groepsidentiteit) als 'bridging' (van de groep met de rest van de samenleving) wordt geïnvesteerd.

Onderwijs en onderwijs gerelateerde activiteiten buiten schooltijden op islamitisch orthodoxe, of zelfs fundamentalistische en salafistische leest bieden sinds een klein decennium een nieuwe uitdaging voor bestuurders. Hoe moet dit onderwijs worden ingebed in de open en weerbare samenleving? Dit rapport geeft voor de Utrechtse situatie een fascinerend, maar ook wel verontrustend kijkje achter de schermen.

Overwegingen voor het College van B&W Utrecht

- Dit rapport is een uitstekend en bij vlagen spannend rapport; omdat het erin geslaagd is tientallen interviews (50 in totaal) uit te voeren met experts, ouders, leerlingen en mensen die direct bij het onderwijs van alFitrah zijn betrokken. Zo dicht zijn we de problematiek nog niet op de huid gekomen. Aan de omstreden beeldvorming rond het Haga Lyceum is te zien hoe moeilijk dit is. De onderzoekers is het gelukt dieper te graven dan snelle oppervlakkige oordeelsvorming
- Ondanks de diepte-interviews is het beeld niet eenduidig, maar zeer *ambivalent*. Er wordt gesproken over 'rechtlijnige en uitsluitende' praktijken bij Al Fitrah, over kinderen en vrouwen die op hun kop krijgen omdat ze aan kerstdiners of begrafenissen van niet-moslims meedoen. Tegelijkertijd blijkt dat Al Fitrah wel degelijk in een behoefte voorziet; een eenduidig kader biedt, een veilig en helder sociaal netwerk, en ook gewoon concrete vrijetijdsbesteding en kennisoverdracht voor kinderen en jongeren die anders wellicht waren gaan zwalken.
- Ook de *relatie met mogelijke bevordering van radicalisering is ambivalent*. Enerzijds werpt Al Fitrah een buffer op door geweld af te zweren en in kritiek op terrorisme juist niet westerse, democratische, maar islamitische argumenten te geven. Daarmee wordt vanuit het orthodoxe islamitische discours zelf radicaal geweld ondermijnd. Dat is een goede zaak. Tegelijkertijd is de

bodem van wantrouwen, uitsluiting, ongelijkwaardigheid die wordt gelegd t.a.v. de moderne wereld waarin moslims leven niet bevorderlijk voor integratie, en kan dit leiden tot een verdergaande omarming van fundamentalistische en dan uiteindelijk radicale standpunten. De zoektocht naar een zuiver leven wordt bij Al Fitrah niet afgeremd, en kan tot uitwassen leiden.

- De indruk ontstaat daarom dat de *gevolgen van het Al Fitrah-onderwijs vooral negatief zijn*, en de kinderen, jongeren en mensen die daar heen gaan een vorm van *schijnveiligheid, van sektarische geborgenheid* biedt. Het is een bubbel die kortstondig een fijn gevoel geeft, maar wanneer de cursisten weer in de 'echte wereld' komen hun leven er niet makkelijker op maakt, en ook naar vrienden en familieleden toe voor wrijvingen kan zorgen.
- Zeer problematisch blijkt bovendien de bevinding te zijn dat kinderen en jongeren bij Al Fitrah vooral *vaardigheden* op doet die juist *niet toegesneden op het kunnen functioneren in deze maatschappij*. Al Fitrah leert scheiden, binair te zijn, zenden, blokkeert dialoog en uitwisseling en bevordert rigide opvattingen en gedragingen. Al Fitrah lijkt bovendien kritisch nadenken en reflecteren te willen onderdrukken. Verder is het ook twijfelachtig in hoeverre alFitrah democratische principes ondersteunt. Er zijn indicaties dat alFitrah met haar lessen en waarden een antidemocratische attitude aanleert.
- De meest schokkende constatering is echter toch wel dat de stijl van 'othering' en de sektarische vormen van omgang *en lessen leiden tot 'angst'*, respondenten spreken van 'emotionele manipulatie'. Mensen worden ronduit bang gemaakt en geïntimideerd. Ook medische of psychopathologische aandoeningen worden binnen dit discours als religieus oplosbare kwalen gezien. Mensen worden dus gevangen gehouden in mogelijke aandoeningen en ziekten. Ook worden mensen klaarblijkelijk aangespoord om medemoslims niet aan te geven bij politie en justitie, mochten er criminele activiteiten bekend zijn, zo wordt dus ook de rechtstaat ondermijnd.

Aanbevelingen

- Inhoudelijk kunnen fundamentalistische stromingen, hun activiteiten en zelfs sektarische netwerken **niet eenvoudig worden aangepakt**. Dat is inmiddels een doodoener, die hier echter niet als stop op de discussie, maar als opstap naar meer, intensievere, landelijke, intergemeentelijk overleg is bedoeld. De stad Utrecht kan met dit rapport daartoe het initiatief nemen.
- Wanneer de **gezondheid van de scholieren en jongeren in het geding** is, of wanneer de rechtsstaat in de verdrukking komt, kan er echter wel degelijk worden opgetreden. Dit zou een aanknopingspunt kunnen bieden, als Al Fitrah mensen weghoudt van politie en GGZ is dat ondermijnend gedrag. Ook manipulatie en intimidatie kan een aanknopingspunt zijn voor verder onderzoek.
- De **Stad Utrecht kan dit niet alleen aan**. Daarvoor is het netwerk van alFitrah te nationaal en zelfs te internationaal. De Stad Utrecht zou er landelijk op aan moeten dringen dat er bijvoorbeeld in G4-verband, of binnen het ministerie van OCW dan wel het ministerie van SZ een taskforce, denktank of afdeling komt die zich hierover buigt. Juist vanwege de ambivalentie

van het fenomeen is het nodig om hier meer experts bij te betrekken: gaat dit over veiligheid, geestelijke gezondheid, integratie, onderwijsinspectie, opvoeding?

- De **grootste zorg dan wel uitdaging betreft het feit dat alFitrah in een gat in de markt is gesprongen**. Daar zou meer onderzoek naar gedaan moeten worden. Zijn er concreet denkbare alternatieven die de taken van Al Fitrah kunnen vervullen? Zouden we niet willen dat er ook wordt gekeken naar wat er al in Utrecht is aan aanbod? Al Fitrah is in dat opzicht geïmporteerd uit Tilburg en heeft de concurrentie in Utrecht uit het veld geslagen. Zou het college juist niet vooral in verbinding met de ouders en lokale organisaties op zoek moeten naar het lokale alternatief? Dat is namelijk één van de punten waar vooraf niet goed bij is stilgestaan rondom de oprichting en behandeling van het Cornelius Haga Lyceum, met alle gevolgen van dien. Als de Stad een extra buurtcentrum opricht, waar Islamitische cursussen kunnen worden gegeven, zou dat helpen? Of als er meer huiswerkbegeleiding komt? Of juist zoiets als scouting, maar met inzet van islamitische sleutelfiguren? Een overweging is om stedenbouwkundige overwegingen te koppelen aan de aantrekkingskracht die er van alFitrah uitgaat. Worden moslims in de wijk zo niet gedwongen hun kinderen hier naar toe te sturen, is het denkbaar om gematigde scholen, centra in wijken op te richten om zo voor een diverser aanbod aan islamitisch extra curriculaire activiteiten voor kinderen en jongeren te voorzien?